

Kur'an-ı Kerim'in Sanskrit Diline Tercümesi: Hindu Bilgin Gunderao'nun Fātiḥa Suresi Çevirisi ve Kullandığı Kavramların Semantik Tahlili*

CEMİL KUTLUTÜRK

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Ankara University Faculty of Divinity, Turkey
ckutluturk@ankara.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-1946-8685>

Öz

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'in Sanskrit diline tercümesi, Hindu bilgin Gunderao'nun Fātiḥa Suresi çevirisi üzerinden ele alınmaktadır. Allah'ın sıfatları, kıyamet, diriliş, doğru yol, nimet, gazab ve dalalet gibi İslamî terimler için kullanılan ifadelerin semantik tahlilleri yapılarak bunların Hint inanç ve felsefi geleneğindeki izdüşümleri üzerinde durulmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkçe literatürde ilk örneği olan bu araştırmanın Dinler Tarihi ve Kur'an çalışmaları bağlamında Hint bölgesi üzerinde daha fazla durulmasına ve Hindu-Müslüman ilişkilerinin geniş bir perspektiften mütalaa edilmesine katkı sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Çevirisi, Hint Dilleri, Fātiḥa Suresi, Meal, Sanskrit Metinler, Semantik, Hindu-Müslüman İlişkileri.

The Translation of the Holy Qur'an into Sanskrit: Hindu Scholar Gunderao's Rendering of Sūrat al-Fātiḥa and a Semantic Analysis of the Concepts He Employed

Abstract

In this study, the translation of the Holy Qur'an into Sanskrit is examined through Hindu scholar Gunderao's rendering of Sūrat al-Fātiḥa. A semantic analysis is conducted on the expressions used for Islamic terms such as God (Allah), the attributes of God, the Day of

*Çalışmalarımızda Sanskrit dilinden ziyade Hintçe üzerine yoğunlaştığımız belirtilmelidir. Ancak her iki dilde de Devanagari alfabesinin kullanılması ve dini terimlerin büyük ölçüde benzer olması bu çalışmayı hazırlarken bize avantaj sağladı. Hintçe ve İngilizce sözlüklerden yararlanıldığı gibi zorlanılan ibarelerin çözümünde Telengana State Archives kurumunda görevli Sanskrit dil uzmanı Dr. Abdul Ghani ile Maulana Azad Urdu Üniversitesi Hintçe bölümünden hocalarım Prof. G. V. Ratnakar ve Dr. Öğrt. Üyesi Adnan Bismillah'ın desteği alındı. Bütün bunlara rağmen çalışmamızda dil yapısının zorluğundan kaynaklı eksikliklerin ve yanlış anlamaların olması muhtemeldir. Göze çarpan hususların için ehli tarafından hoş karşılanması ve tashih için tarafımıza dönüş yapılması samimi temennimizdir.

Judgment, resurrection, the straight path, blessings, wrath, and misguidance, with particular focus on their reflections within the Indian religious and philosophical tradition. This research paper, which represents the first example of its kind in the Turkish academic literature to the best of our knowledge, aims to contribute to a greater emphasis on the Indian region in the context of Qur'anic studies and to a broader perspective on Hindu-Muslim relations.

Keywords: Qur'an Translation, Indian Languages, Sûrat al-Fâtîha, Translation of the Qur'an, Sanskrit Texts, Semantic, Hindu-Muslim Relations.

Giriş

İslam'ın ilk yıllarından itibaren gerek ticari gerekse askerî seferlerle Müslümanlar, Hint kıtasının farklı kesimlerine ulaşmışlardır. Gazneliler, Delhi Türk Sultanlıkları ve Babürlüler dönemlerinde bölgedeki Müslüman varlığı giderek güçlenmiştir. Yerel halka İslamî değerleri aktarmak için çaba sarf eden ilim ehli bu süreçte önemli rol oynamıştır. Bu doğrultuda İslam'ın temel kaynağının halkın okuyup anlayabileceği Hint dillerine erken dönemlerden itibaren kazandırılmış olması kuvvetle muhtemeldir. *Kitābu 'Acā'ibü'l-Hind* yazarı Büzürg b. Şehriyâr'ın verdiği bilgiler de bunu teyit etmektedir. Onun aktarımına göre miladi dokuzuncu asır gibi erken bir dönemde Hint bölgesinde yaşayan Raca'nın, yöneticinin, isteği üzerine bölgenin diline vakıf ehil bir isim görevlendirilerek Kur'an-ı Kerim'in Yâsîn Suresi'ne kadar olan kısımları metinde *hindiyye* olarak ifade edilen dile tercüme edilmiştir.¹

İlk dönemlerden itibaren bazı teşebbüslerin olduğu anlaşılrsa da Kur'an-ı Kerim'in Hint bölgesinde konuşulan dillere çevirisi bağlamında Şâh Veliyyullâh ed-Dihlevî (ö. 1762) ve çocukları önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Dihlevî ailesinden sonra Kur'an'ın kısmi veya tam çevirileri bölgede yaygınlık kazanmıştır.² Bu bağlamda günümüze ulaşan Hint dillerindeki Kur'an çevirilerinin kahir ekseriyeti son birkaç yüzyıl içinde yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Bunun nedenlerinden biri çeşitli sebeplerle kimi tercümelerin kaybolmasıdır. İkincisi, bölgede egemenlik Kur'an Türk İslam devletleri Fars diline ağırlık verdiklerinden ilk dönem

¹ Büzürg b. Şehriyâr, *Kitābu 'Acā'ibü'l-Hind*, 3. Yine bazı kayıtlarda Kur'an'ın çok erken dönemlerde Sindî diline çevrildiğine ilişkin bilgi yer alır. Ancak bu çevirinin '*Acā'ibü'l-Hind*'de bahsedilenden farklı bir çeviri mi yoksa aynısı mı olduğu konusunda ihtilaf vardır.

² Kur'an ilimleriyle alakalı Hintli Müslümanlar tarafından yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için Muhammed 'Ârif 'Umarî'nin *Tazkira-yi Mufasssirin-i Hind* adlı eserine müracaat edilebilir. Yine konuya dair Türkçe çalışma için Abdülhamid Bırışık'ın *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*; İsmail Çalışkan'ın "Şâh Veliyyullah Dehlevî: Alim, Mütefekkîr ve Eylem Adamı,"; Hadiye Ünsal'ın *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kur'an* adlı çalışmalarına bakılabilir.

çevirilerin daha çok Farsça üzerinden ilerlemesidir. Üçüncüsü ise Kur'an'ın farklı dillere tercüme edilmesine, anlam içeriğinde zayıflama olacağı gerekçesiyle ilk zamanlar ulema tarafından çok sıcak bakılmamasıdır.³ Çevirilerin on dokuzuncu yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanmasının bir sebebi de Hint topraklarına ulaşan misyonerlerin faaliyetlerine mukabil, Müslüman alimlerin Kur'an çalışmalarına ağırlık vermiş olmalarıdır.⁴ Faḍl al-Raḥmān'ın (ö. 1895) *Manmohan ki Bate* adlı Hintçe Kur'an çevirisi özelinde Hint dillerine (Hindi zeban) yapılan Kur'an tercümeleri ve bunun tarihsel arka planı üzerine müstakil bir çalışmamız hali hazırda devam ettiği için bu konunun detaylarına burada girilmemiştir.

Kur'an'ın Sanskrit diline çevirisi bağlamında da benzer bir süreç söz konusudur. Kutsal addedilen Sanskrit dilinin özellikle Hindu din adamlarının uhdesinde bulunması ve halk arasında çok fazla yaygınlık kazanamaması, bu dilde yapılan Kur'an çevirilerinin diğerlerine nazaran daha az olmasını beraberinde getirmiştir. Kayıtlarda on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren Kanpur, Amritsar ve Delhi gibi farklı yerlerde basılan Sanskrit Kur'an çevirilerine dair bilgiler yer alır.⁵ Mütercimlerin bazıları Müslüman, birkaçı ise gayrimüslimdir. Yakın tarihe baktığımızda bu araştırma notu kapsamında incelediğimiz Gunderao'nun çevirisi dışında öne çıkan bir diğer tercüme Hindu bilgin Dr. Satyadev Verma'nın *Sanskritḥam Kur'anam* adıyla yaptığı tam Kur'an çevirisidir. Mütercim çevirinin önsözünde tevhid, Allah'ın sıfatları, iyiliği emredip kötülükten menetme, hesap, ceza, diriliş gibi konuları Sanskrit dilinde kısaca ele alır ve bu tür dini söylemlerin Kur'an'ın vahyinden çok daha önce ortaya çıkmış olan Veda metinlerinde de işlendiğini ileri sürer. Bu tezini desteklemek için ilgili konu başlıkları altında hem Kur'an'dan bazı ayetler verir hem de içerik olarak bunlara benzer olduğunu düşündüğü Veda metinlerinden dizeler paylaşır. Örneğin "Allah'ın sıfatlarının mükemmel oluşu ve Tanrı'nın birliği" (*Allaḥasya sarvaguna samapannata ek iṣvaravadaṣṣ*) başlığı altında el-Ğaṣaṣ Suresi'ndeki "Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur..."⁶ ayetini verdikten sonra buna karşılık olarak Yacurveda'da geçen "Ona denk hiçbir şey yoktur. O, şanı yüce

³ Kur'an-ı Kerim'i Pencabi diline çeviren Prof. Muhammed Habib, 15 Nisan 2025 tarihinde Haydarabad'da yaptığımız mülakatta benzer tespitlerde bulunmuştur. Onun zikredilen Kur'an çevirisi, Kuzeybatı Hindistan'da yaşayan Müslümanlar, Sihler ve Hindular tarafından okunmaktadır.

⁴ Abdülhamid Birışık, "Urduca Kur'ân Tercümeleri'nin Tarihi Gelişiminde Batı'nın Etkisi," 382.

⁵ Cenab Muhammed Şir Ali, "Gayrimuslimon ke Hindustani Zebano me Kur'an ke Tercume," 51. vd.; İsmet Binark ve Halit Eren, *World Bibliography of Translations of the Meaning of the Holy Quran*, 1986.

⁶ 28/el-Ğaṣaṣ:88.

olandır.”⁷ şeklindeki Sanskrit dizeyi paylaşır.⁸ Çeviride dikkat çeken bir diğer husus sure adlarının Sanskrit karşılıkları verildikten sonra parantez içerisinde Arapça isimlerinin Devanagari alfabesiyle yazılmış olmasıdır. Ayrıca çeviride ayetlerin sadece Sanskrit meallerine yer verildiği; Arapça asıllarının kullanılmadığı görülür. Dr. Verma, Kur’an’ın Sanskrit tercümesini hazırlarken Muhammad Faruq Khan’ın Hintçe çevirisi ile Muhammad Pickthall’ın İngilizce çevirisinden istifade ettiğini belirtir.⁹ Yeniden diriliş gibi bazı mevzulara ilişkin mukayeselerde bulunurken yer yer indirgemeci bir yaklaşım hissedilse de Kur’an’ın bütününe gayrimüslim biri tarafından Sanskrit diline tercüme edilmiş olması bakımından ilgili çalışma dikkate değerdir. Dr. Verma dışında Pandit Ghulam Dastgir ve Prof. Rampriya Sharma gibi yakın dönemde Kur’an’ı Sanskrit diline çeviren diğer başka isimler de bulunmaktadır.

Gunderao Harkare ve Fâtiha Suresi’nin Sanskrit Çevirisi

Gunderao Harkare, Haydarabad Nizamlığı’nın yönetiminde bulunan topraklarda 1887 yılında dünyaya geldi. Ailesi, “haber getirip götüren” anlamındaki Harkare nisbesiyle tanındı ve dönemin Müslüman yöneticileriyle yakın temas halinde oldu. Gunderao gayrimüslim bir kişi olmasına rağmen içinde bulunduğu kültürel atmosfere uygun olarak erken yaşlarda Farsça ve Arapça eğitimi aldı. Bunun yanı sıra Sanskrit, Hindi, Urdu, Telugu, Marati ve İngilizceyi de iyi derecede öğrendi. Dönemin en iyi okullarından olan Daru’l-Ulum’dan mezun oldu. Orta ve güney Hindistan’ın farklı bölgelerinde konuşulan yerel dillere vakıf olduğundan mahkemelerde katiplik ve tercümanlık yaptı. 1919 yılında Nizam hükümeti tarafından Gadwal bölgesinin yöneticisi ve yargıcı (munsif) olarak görevlendirildi. Haydarabad Nizamlığı yıkılana kadar bu tür idari ve adli görevlerini sürdürdü. İlmi çalışmalarını da devam eden Gunderao, özellikle Sanskrit dili üzerine yoğunlaştı. Vedanta, Nyaya gibi Hint felsefi sistemlerinin klasik metinlerini mukayeseli olarak çalıştı. Bazılarını yerel dillere tercüme etti ve bunlara ilişkin şerhler kaleme aldı. Dönemin seçkin akademi okulları kendisine “Belegat Ustası” anlamında *Vaçaspati* unvanını verirken Hindu panditler tarafından da “Bilgiyle Süslenmiş” anlamında *Vidyabhushana* adıyla anıldı.¹⁰

⁷ Yacurveda, 32.3.

⁸ Satyadev Verma, *Sanskritam Kur’anam*, ii.

⁹ Verma, *Sanskritam Kur’anam*, viii.

¹⁰ K. Geetha, “Contribution of Multilinguist Sri Gunde Rao Harkare to Sanskrit Literature and Tradition,” int.; Gunde Rao Harkare, *Pratyakasha*, ii.

Gunderao, bazıları henüz basılmamış olan pek çok çalışmaya imza attı. Mülkiyet hakkı ve miras gibi hukuki konular üzerine klasik bir Sanskrit şerh olan *Mitakṣara* adlı eseri, *Kanuni Mitakṣara* adıyla Urdu diline tercüme etti. Orijinal metinde geçen kimi hukuki ifadelerin muadillerini yansıtabilmek için bazı yeni Urduca terimler türetti. Etimoloji alanında seçkin bir eser olan *Nirukta* adlı Sanskrit metni, Haydarabad ve Telengana bölgelerinde konuşulan Telugu diline çevirdi.¹¹ *Mesnevi*'nin bazı kısımlarını, Shakespeare'in *A Midsummer Night's Dream* adlı eseri ile Goldsmith'in *The Traveller* adlı şiirini Sanskrit dizeler halinde okuyuculara sundu. Çevirideki bu sanatsal başarısı ve katkısı nedeniyle Mysor hükümeti tarafından altın madalya ile ödüllendirildi. Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra 1967'de Andra Pradesh Sahitya Akademi üyesi olarak seçildi ve kendisine seçkin Sanskrit bilginlerden biri olarak şeref nişanesi verildi. Gunderao yaşamının son yıllarında filoloji alanında eğitim gören öğrencilere faydası olması amacıyla Sanskrit dilbilgisini kolaylaştıran bir öğretim materyali geliştirmekle meşgul oldu. Tasarladığı bu tekniğe dair haberler dönemin neşriyatında yer aldı. Ancak projesini tamamlayamadan 1979 yılında vefat etti.¹²

Ağırlıklı olarak Hint edebiyatı ve dili üzerine faaliyetlerde bulunan Gunderao'nun İslam kültür çalışmaları alanına da katkısı olmuştur. Bu bağlamda en dikkat çeken çabası, bu çalışmanın da konusunu teşkil eden Fātiha Suresi üzerine yaptığı Sanskrit çeviri ve şerhidir. Kısa, fakat edebî yönü derin olan bu çalışması 1945 yılında yayımlanmıştır. Bunun dışında Raḥmān Suresi'nin de içinde yer aldığı Kur'an'ın beş kadar suresini Sanskrit diline çevirdiği kimi kayıtlarda zikredilmektedir.¹³ Bölgede yaptığımız araştırmalara ve mülakatlara rağmen henüz bunlara ulaşamamıştır. Bu durum diğer bazı çalışmaları gibi bu çevirilerinin de basılmamış olma ihtimalini akla getirmektedir.

Mevcut kayıtlarda Gunderao Harkare'nin böyle bir çeviriye teşebbüs etmesinde Haydarabad Nizamlığı'nın teşvikinin olduğu anlaşılmaktadır. Haydarabad Nizamlığı'nın başında bulunan kimi devlet adamları, siyasi ve kültürel faaliyetlerinin yanı sıra Kur'an'ın farklı dillere doğru çevirisinin yapılması için de maddi ve manevi olarak çaba sarf etmişlerdir. Gunderao dışında bunun bir diğer somut örneği Müslüman İngiliz yazar Muhammed

¹¹ Harkare, *Prabhavatipradyumnam*, viii.

¹² Harkare, *Pratyakṣa*, iii-v; *The Deccan Chronical*, 30.05.1965; *Bharat Vani*, 30.01.1965.

¹³ M. A. M., "Hyderabad Cultural Activities, Quranic Studies," 85; Harkare, *Pratyakṣa*, ii.

Marmaduke Pickthall'dır. Pickthall, Haydarabad Nizamlığı'nda görevliyken 7. Nizam Mir Osman Ali Han'ın isteği ve teşviki ile Kur'an'ı İngilizce'ye tercüme etmiştir. *The Meaning of the Glorious Koran* adıyla 1930'da basılan bu çalışma, alanda çalışanların çok daha yakinen bildikleri üzere anadili Müslüman olan birisi tarafından yapılan ilk İngilizce Kur'an çevirisi olma niteliği taşımaktadır. Böyle bir girişimle hem oryantalistlerin çevirilerinde görülen hataların hem de mezhepsel bakış açısıyla yapılan kimi tercümelelerdeki eksikliklerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁴

Haydarabad Nizamlığı sadece İngilizceye değil Hindistan'ın farklı bölgelerinde konuşulan bölgesel dillere de Kur'an'ın en azından belirli kısımlarının tercüme edilmesi için planlamalar yapmıştır. Bu gayretin başlıca sebebi Arapça hususunda yeterliliği olmayan kitlelere Kur'an'ın mesajını anlayabilecekleri dilde sunma çabasıdır. Bu doğrultuda mütercimlerin dil konusunda ehil olmalarına özen gösterilmiştir. Yetkin isimlerin tayini yanında çeviri usulüne ilişkin bazı kriterler de belirlenmiştir. Bunlardan dikkat çeken yapıları Kur'an çevirilerinin, ayetlerin Arapça asıllarıyla birlikte basılmasına özen gösterilmiş olmasıdır. İncelediğimiz çeviride de ayetlerin Sanskrit mealinin hemen yanında Arapça orijinallerine yer verildiği görülür. Kaynaklarda aktarılan bilgiye göre böyle bir tavır benimsenmesinin ana sebebi, Arapça metni olmayan bazı Kur'an-ı Kerim tercümelerinin Kur'an'ın anlamını yanlış yansıtmaya ve dolayısıyla Müslüman halkı yanıltma tehlikesi taşımasıdır.¹⁵

Çeviride Kullanılan Kavramların Semantik Tahlili

Gunderao'nun Fâtîha Suresi özelinde çevirisinin en dikkat çeken yönü belagatindeki derinliği ve Arapça terimler için kullandığı Sanskrit ibarelerin niteliğidir. Cümlelerin terkiibinde klasik Sanskrit metinlerine özgü ahenk ve mantıki örgü görülür. Hint dini ve felsefi literatürüne hakimiyeti bulunan mütercimin bu donanımı, Kur'an çevirisine yansımıştır. Nitekim bölge dillerine yapılan diğer bazı Kur'an tercümeleriyle Gunderao'nun bu çevirisini mukayese ettiğimizde burada saf Sanskrit terminolojiyle ayetlerin karşılıklarının verildiği görülür. Gerek ayetlerin meallerini gerekse bazı kavramların şerhi bağlamında dipnotta verilen ibareleri okuduğumuzda Arapça, Farsça veya Urduca hiçbir kelime kullanılmadığı anlaşılır. Bölge halkının az çok aşına olduğu genel geçer İslamî terimleri dahi Gunderao'nun Sanskrit metinlerde geçen münasip kavramları kullanarak karşılamaya

¹⁴ Marmaduke Pickthall, *The Meaning of the Glorious Koran*, int.

¹⁵ M. A. M., "Hyderabad Cultural Activities," 86.

çalışması gerçekten dikkat çekicidir. Bu durum esasında klasik Hint dini ve felsefi düşüncesinin doğru anlaşılmasına imkan sunacak bir mukayese yapma alanı oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

Besmele

वन्द्यस्य व्याहरन् नाम प्रारभे परमात्मनः ।
अपारकरुणापारावारस्य करुणावतः ॥

“Vandyasya vyaharan nam prarabhe paramatmanah. Aparkarunaparavarasya karunavatah.”

“Övgüye layık Yüce Zâtın, sonsuz merhamet sahibinin, rahmetin tezahürü olan Yüce Varlığın adını anarak başlarım.”

Mütercim *Bismillâhirrahmânirrahîm* ifadesinin karşılığı olarak dikkat çekici bazı kavramlar kullanır. Bunların başında Allah lafzı için tercih ettiği *Paramatman* (परमात्मन) ifadesi gelir. Bu terkip, “en yüce, sonsuz, nihai” anlamlarına gelen *param* ile “öz, varlık, ruh” anlamındaki *atman* kelimelerinden oluşur ve “En Yüce Varlık”a delalet eder.¹⁶ Sanskrit literatürde *atman*, bireylerdeki ruhu ifade etmekle birlikte metinlerde kullanıldığı bağlam ve terkip itibarıyla farklı manalara da gelir. Bu durum canlıların hayatiyetini sağlayan bilici unsur manasındaki *ruh* kelimesinin Kur'an'da yerine göre ilahî inayete, büyük bir meleğe veya vahiy olgusu gibi farklı hususlara işaret etmesine benzetilebilir.¹⁷ Bu minvalde *Paramatman* tabiri tüm varlıkların yaratıcısı, her şeyin kontrol edicisi ve sonsuz olan varlığı ifade eder. O, her yeredir ve her şeyi kuşatmıştır. Farklı sıfatları haiz olsa da esasında aynı öze sahiptir ve hiçbir değişim veya dönüşüm onun için söz konusu değildir. *Paramatman*, mutlak olan Tanrı'nın faal oluşunu, evrenin ve bütün mevcudatın yaratılışından yok oluşuna değin tüm süreci kontrol edişini ifade eden bir nitelendirmedir. Bu anlamda o, dini metinlerde gerçek şahid ve nihai hakikat olarak nitelendirilir. Yine hiçbir insanın *Paramatman*'ı duyular veya zihin yoluyla tahayyül edemeyeceği belirtilir.¹⁸ Dolayısıyla aldığı eğitim ve yetiştiği muhit itibarıyla Arapça'ya ve İslami konulara belli ölçüde vakıf olan Gunderao'nun, İslam'daki Allah tasavvurunu yansıtabilecek Sanskrit kavram olarak *Paramatman*'ı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

¹⁶ Vaman Şivram Apte, *Sanskrit Hindi Koş*, 144-45.

¹⁷ Örneğin bkz. 58/el-Mücâdele:22; 97/el-Kâdr:4; 16/en-Nahl:2.

¹⁸ Katha Upanishad, 2.20; *Şrimad-Bhagavatam*, 6.9.42. vb.

Gunderao'nun, *Raḥmān* sıfatının karşılığı olarak sunduğu *Aparakarunaparavarasya* (अपारकरुणापारावारस्य) kavramı, “acıma, rahmet” anlamına gelen *karuna*¹⁹ ile “okyanus” manasındaki *paravara* sözcüklerinin terkibinden oluşur. *Paravarara* bir fikrin veya olgunun tüm kapsamını, bir şeyin tahayyül edilen ve edilemeyen bütün boyutlarını ve sonu olmayan bir durumu ifade etmek üzere de kullanılır.²⁰ Dolayısıyla söz konusu terkip burada Tanrı'nın sonsuz, bitmez tükenmez merhametini ve şefkatini yansıtan bir anlam içeriğine sahiptir. *Raḥīm* sıfatına karşılık kullanılan *karunavat* (करुणावत्) ise ilkiyle aynı kökten türer ve “şefkat dolu, merhametli” anlamına gelir.²¹ Bu durum *Raḥmān* ve *Raḥīm* sıfatlarının *ruḥm*, *raḥmet* kökünden türemiş olmasını çağrıştırır.

Gunderao, bismelenin şerhinde bu kavramlarla ilgili olarak “Her ikisi de Yüce Varlığın sınırsız merhametini niteler; ancak, özellikle ilki (*Raḥmān*), O'nun mutlak ve eşsiz merhamet sahibi oluşunun ifadesidir.”²² şeklinde bir açıklama getirir. *Raḥmān* sıfatının “çok merhametli, sürekli acıyan” anlamında bir sıfat-ı müşebbehe kipi olduğu²³ göz önüne alındığında Gunderao'nun İslam tefsir geleneğinde işaret edilen *Raḥmān* ve *Raḥīm* sıfatları arasındaki nüanslara belli ölçüde de olsa vakıf olduğu anlaşılır.

1.Ayet

परमात्मन स्तोतुमर्हः

जगतां पालको हि यः ।

(Paramatman stotumarhah. Cagatam palako hi yah.)

“Yalnızca Yüce Varlık övgüye layıktır; O, bütün âlemlerin koruyucusudur.”

Gunderao'nun *el-ḥamdu li'llāhi* ifadesinde geçen Allah lafzı için bismelenin çevirisinde kullandığı *Paramatman* tabirini yenilemesi, kendi içinde tutarlı olduğunu ve mümkün merteye doğru anlamı yansıtmaya çabası göttüğünü göstermektedir. *Ḥamd* ifadesi için tercih ettiği “övülmeye layık, övgüyü hak eden” anlamındaki *stotumarhah* (स्तोतुमर्हः) terimini izah ederken de benzer bir hassasiyet göze çarpar. Bu terim Sanskrit edebiyatında tanrısal varlığın yanında manevi derecesi yüksek olduğuna inanılan erdemli birini

¹⁹ Apte, *Sanskrit Hindi Koş*, 250.

²⁰ Apte, *Sanskrit Hindi Koş*, 607; Mahabharata, 3.232. 18.

²¹ Apte, *Sanskrit Hindi Koş*, 250.

²² M. A. M., “Hyderabad Cultural Activities, Quranic Studies,” 1 nolu dipnot, 86. Bundan sonraki atıflarda Gunderao'nun Fâtîha Suresi çevirisini ifade etmek için *Gunderao, Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad* şeklinde bir kullanım tercih edilecektir.

²³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*.

tanımlamak için de zaman zaman kullanılır.²⁴ Ancak Gunderao burada “Bütün övgü tabii olarak yalnızca Yüce Tanrı'ya aittir. Sadece O ibadete ve övgüye layıktır, başka hiç kimse değil.”²⁵ şeklinde bir açıklama getirerek ilgili kavramı tevhid düşüncesi ekseninde ve Kur'an'ın özüne uygun olarak şerh eder. Yine mütercim burada her türlü övgüyü hak eden yegane varlığı tanımlamak için *Parameşvara* (परमेश्वर) tabirini tercih eder ki esasında bu, Hindu dini geleneğinde Yüce Hakikat için kullanılan *ḥākim-i muṭlaḥ* manasında bir sıfattır.²⁶

Gunderao, ayette geçen *Rabbi'l-ālemīn* ifadesinden ne anlaşılması gerektiğini de izah eder. Ona göre Yüce Zat'ın var ettiği yaratılış, harikulade ve muazzamdır. Şaşırtıcı ve akıl almaz güzelliktedir. Bu varlık alemi; *deva*, insanlar ve hayvanlar gibi farklı alemlerden oluşur ve çok çeşitli biçimlerde tezahür eder. Beşerin idrakten aciz kaldığı tüm bu varlık kategorilerinin kontrol edicisi Yüce Zat'tır; ki her türlü hamd ve övgü yalnızca ona mahsustur.²⁷ Burada “alemler” ifadesini açıklamak için kullanılan *deva* kavramı üzerinde de durulması gerekir. İngilizce sözlüklerde çoğu zaman *god* olarak çevrilen *deva* kavramını “tanrı,” dolayısıyla buradaki ifadeyi de “tanrılar alemi” şeklinde algılamak mantıki açıdan eksik ve hatalı olur. Zira İslam'ın Allah'tan başka tanrı kabul etmediğinin bilincinde olan Gunderao'nun, ilgili kavram ile kastettiği tanrılar alemi olmasa gerektir.

Söz konusu kavramın semantik tahlili, bu hususun anlaşılması bakımından önemlidir. “Parlamak, ışıldamak” manasındaki *div* kökünden türeyen *deva* tabiri esasında “parlayan, ışık saçan” veya “göksel varlık” demektir. Bu parlama fiziksel olarak algılanabileceği gibi manevi veya nurani derinlik anlamında da düşünülebilir. Nitekim Sanskrit literatürdeki kullanım bağlamlarına bakıldığında hayvanat derecesini aşıp beşer üstü nitelik kazandığına inanılan varlıklar için *deva* ifadesinin bir unvan olarak kullanıldığı görülür. Bazen de gözün idrak edemediği, ancak varlığıyla bireylere esenlik verdiği düşünülen varlıklar için de aynı tabir tercih edilmiştir.²⁸ Dolayısıyla bağlam itibarıyla ilgili kavramı “nurani veya göksel varlık” olarak çevirmek daha makul olur. O halde buradaki ibare bize göre

²⁴ Bhagavad Gita, 11.39; Apte, *Sanskrit Hindi Koş*, 1136.

²⁵ Gunderao *dvara Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 2 nolu dipnot.

²⁶ Daha sonraki süreçte ortaya çıkan mezhepler de dini literatürlerinde bağlandıkları tanrısal varlığı bu sıfatla anmışlardır. Bkz. *Śivapurana*, 1.17.

²⁷ Bkz. Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 3 nolu dipnot.

²⁸ Apte, *Sanskrit Hindi Koş*, 472-73.

“her türlü övgü; insanlar, hayvanlar, nurani varlıklar (melekler) gibi alemlerin hâkimi olan Yüce Varlığa mahsustur.” şeklinde anlaşılmalıdır.

Hindu dini geleneğinde *deva* olarak nitelendirilen varlıkların algılanış biçimi farklılık göstermiştir. Sayısı nispeten daha az olan bir kesim onları Yüce Tanrı'nın emrinde çalışan ve mahiyet olarak O'ndan ayrı olan varlıklar olarak görmüştür.²⁹ Avam kesimin içinde bulunduğu daha geniş bir zümre ise bu tür varlıkları, Yüce Yaratıcıyla ilişkilendirmiş ve tanrısal varlık olarak tapınma objesi haline getirmişlerdir.³⁰ Bu durum esasında Kur'an'da işaret edilen müşriklerin, melekleri Allah'a isnat edip O'nun kızları olarak görmeleri³¹ şeklindeki bakış açısını çağırıştırır. Dolayısıyla insanlığın tek bir ortak atadan türediği ve her kavme bir uyarıcı gönderildiği hakikati³² göz önüne alındığında, zaman içerisinde insanların vahyi çarpıttığı ve din adamlarını tanrısallık mertebesine çıkardıkları hususunun,³³ dünyanın en kadim öğretilerinden olan Hinduizm için de geçerli olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

2. Ayet

अपारकरुणापारावारश्च

करुणान्वितः ।

(Aparkarunaparavaraşça karunanvitah)

“Sonsuz merhamet sahibi, rahmet dolu olan.”

Gunderao ikinci ayetin izahında *Rahmān* sıfatını daha detaylı ele alır ve şöyle der: “Engin rahmet sahibi önyargısız, beklentisiz ve herhangi bir nedene bağlı olmaksızın yarattıklarına merhamet kanadını gerer. Onlara lütfuyla acıyarak bakar. Kendisine bağlı olanları, yalnızca ona yönelenleri sosyal statüsüne, nesebine, yaşına, davranışına (dharma) ve benzeri hususlara bakmaksızın korur.”³⁴ Gunderao'nun bu şekildeki izahı, tefsirlerde geçen “Rahman, rahmetiyle muamele ederken buna mazhar olan varlığın hak

²⁹ Bu durum el-Birünî'nin on birinci asırda kaleme aldığı *Taḥkīk mā li'l-Hind* adlı eserinin *Zikru i'tikādhim fillāh* başlığı altında işaret edilen hususla karşılaştırılabilir. Bkz. el-Birünî, *Taḥkīk mā li'l-Hind*, 20-21.

³⁰ Bhagavad Purana, 7.1.34-35.

³¹ 17/el-İsrâ':40.

³² 10/Yûnus:47; 35/Fâfir:24.

³³ 9/et-Tevbe:31.

³⁴ Bkz. Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 4 numaralı açıklama.

etmesine, lâıyk olmasına bakmaz, bu sıfatın tecellisi yağmur gibi her şeyin üzerine yağar"³⁵ şeklinde açıklamalarla örtüşür.

Kimi müfessirler *Raḥmān* sıfatının daha çok bu dünya hayatında tecelli ettiği, *Raḥīm* sıfatının ise ölüm sonrası hayata ve inananların gelecekte hak edecekleri rahmete işaret olduğu şeklinde bir izahta bulunur. Gunderao'nun açıklamasında böyle bir detay doğrudan yer almamaktadır. Ancak kanaatimizce mütercim *Raḥmān* sıfatını şerh ederken kullandığı *dharma* (धर्म) kavramını yorumlamak bu hususun anlaşılmasına katkı sunacaktır. Yukarıda "davranış" olarak ifade ettiğimiz bu kavram, Sanskrit dinî literatürde kullanıldığı bağlam itibariyle dinî ve ahlaki görev, yasa, şeriat ve din gibi farklı anlamlara da gelmektedir.³⁶ Dolayısıyla ilgili ibare, evrenin hakimi olan Yüce Varlık bireyin bağlı olduğu şeriatın ne olduğuna, dinî veya ahlaki görevlerini ne kadar yerine getirip getirmediğine veya davranış biçimine bakmaksızın herkese rahmetiyle muamelede bulunur, şeklinde de anlaşılabilir. Gunderao'nun bu şerhini okuyan bir Hindu'nun zihninde *dharma* kavramının semantik yönden zengin içeriği nedeniyle bütün bu manalar canlanabilir. Dolayısıyla mütercim bu tercihi, *Raḥmān* sıfatının inanan ve inmayan herkese şamil olduğu yönündeki izahlarla büyük ölçüde örtüşür. Özetle o, *Raḥīm* sıfatının yalnızca müminlere taalluk edeceği şeklinde bir ayrıma gitmeksizin her iki sıfatın da Tanrı'nın merhametini yansıttığını; ancak ilkinin kapsam alanının çok daha geniş olduğunu ifade eder.

3. Ayet

पुनरुत्थानदिवसाधीश्वरः

फलदायकः ।

(Punarutthanadivsadhīśvarah phaladayakah)

"Diriliş gününün sahibi, (amellerin) sonuçlarını bahşeden."

Gunderao'nun Hint dini geleneğine bağlı bir mütercim olarak bu ayette geçen *yevmi'd-din* ifadesini nasıl algıladığı ve izah ettiği önemlidir. Zira bazı Hint metinlerinde tasvir edilen kozmos anlayışı ile İslam'daki evren algısı arasında fark vardır. Purana adı verilen Hint kutsal metinlerinde döngüsel

³⁵ Fâtiha Suresi Tefsiri, <https://Kur'an.diyaret.gov.tr/tefsir/F%C3%A2tiha-suresi/1/1-ayet-tefsiri> (Erişim: 05.03.2025)

³⁶ Bkz. Svami Pavitrānand, *Dharma Kyo*, 74. İlgili kavram hakkında detaylı Türkçe kaynak için bkz. Ali İhsan Yitik, "Hinduizm'de Din ve Din Anlayışı: Dharma Kavramı," 310 vd.; Mehmet Masatoğlu, "Hinduizm'de Dharma Kavramı," 13 vd.

alem tasavvuru öne çıkar. Buna göre milyarlarca yıl süren ve *kalpa* adı verilen her bir dönem sonunda evren büyük bir çöküş yaşar. Her şey yok olur ve geldiği kaynağa geri döner. Fakat belli bir süre sonra Tanrı tekrar bu süreci baştan başlatır ve bütün yaratılış yenilenir. Bu şekilde döngü sonsuza kadar devam eder.³⁷ Gunderaou'nun "din günü" ifadesi bağlamında yaptığı açıklamalarda evrenin yok oluşuna veya kıyamete dair böyle bir bakış açısı görülmez. Ona göre kozmik çözülme zamanı gerçekten de eşi benzeri görülmemiş ve son derece korkutucu bir olaydır; onu Yüce Varlık'tan başka kontrol eden yoktur.³⁸ Kainatın yok oluşunun benzeri olmayan bir vakıa şeklinde tasvir edilmesi, yinelenen bir süreç değil bir kez gerçekleşecek büyük bir hadise olarak algılandığına işaret eder.

Ruhun akıbeti konusunda da her iki dinî gelenek arasında farklar bulunmaktadır. Bazı Hint metinlerinde bedenden ayrılan bir ruhun nihai kurtuluşunu gerçekleştiremediği sürece iyi ve kötü eylemlerine göre farklı varlık formlarına bürünerek bu dünyaya geri döndüğüne dair anlatılar söz konusudur. Bunun için dini metinlerde kullanılan kavramlar genellikle "tekrar doğum" manasındaki *punarcanman* ile "doğum-ölüm döngüsü" anlamındaki *samsara*dır.³⁹ Ancak Gunderao buradaki şerhinde bu tür kavramları kullanmaz. Bunun yerine "ayağa kaldırma, yükseltme, diriltme veya uyandırma" manasına gelen *utthapya* ifadesini tercih eder. "O gün, ölüleri diriltten ve onların iyi ve kötü amellerine -sevap ve günahlarına- göre hüküm veren yalnızca Yüce Varlık'tır; bundan dolayı, hesap ve hüküm gününün yegâne sahibi O'dur, başka kimse değil."⁴⁰ şeklinde açıklamada bulunarak Kur'an'ın genel manasına uygun bir yorum yapar. Buna göre yaratılıştan nimetlerin bahşedilişine, kıyametten kopuşundan amellerin karşılığını verinceye dek bütün sürece hükmeden ve egemen olan tek bir Yüce Varlık vardır.⁴¹

4. Ayet

भाजामहे त्वां, साहाय्यं त्वां च
याचामहे वयम् ॥

(Bhacamhe tvam, sahayyam tvam ça yaçaamhe vayam)

³⁷ *Agni Purana*, 368; *Vişnu Purana*, 3.2.50.

³⁸ Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 5 numaralı açıklama.

³⁹ Örneğin bkz. *Taittiriya Upanişad*, 1.153; *Bhagavad Gita*, 8.16.

⁴⁰ Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 5 numaralı açıklama.

⁴¹ Onun bu yöndeki izahı yaratıcı, koruyucu ve yok edici şeklindeki tasvir edilen üçlü tanrı algısının bütün Hindular nezdinde genel geçer bir husus olmadığını ortaya koyar.

“Sana ibadet ederiz ve senden yardım dileriz.”

Gunderao, bu ayette kullanılan dil kalıbı ile sadece Yüce Varlığa sığınma vurgusu yapıldığını, O'nun dışındaki herhangi birine ibadet etmenin yasaklandığını belirtir. Ona göre Tanrı'ya sarsılmaz bir bağlılıkla yönelenlerin yakarışında hiçbir kısıtlama yoktur. Zira Tanrı'nın lütfu elde etme, sürekli ona niyazda bulunmakla ve onu hatırd tutmakla mümkündür.⁴²

5. Ayet

सुपंथानां प्रदिश नः

(Supanthanam pradiṣṇah)

“Bizi doğru yola yönelt.”

Gunderao, ayette geçen *ṣirāt-ı mustakīm* tabiri için “doğru ve iyi yol” manasında *supantha* (सुपंथा) kavramını kullanılır. Bu tabir, “Ey Agni bizi refaha giden iyi ve doğru yola yönelt”⁴³ örneğinde olduğu gibi Hint dini metinlerinde de geçer. Görüldüğü üzere mütercim, Fātiḥa Suresi'ne meal verirken yeri geldiğinde kendi kültürüne ait dinî ve felsefi terminolojiden istifade eder. Doğru yola erişmeyi ise Rabbin lütfunu ve keremini kazanma olarak açıklar.⁴⁴

6. Ayet

येन यातास्तव प्रियाः ।

(Yen yatastav priyah)

“Sevdiklerinin yürüdüğü o yola”

Gunderao, “sevdiklerin” anlamında kullandığı *priyah* (प्रियाः) ifadesini, “Onlar Yüce Tanrı'nın münhasır bağlılarıdır, Ona gönülden adanmışlardır ve Tanrı'nın lütfunun yegane sahibidirler.”⁴⁵ şeklinde izah eder. Dolayısıyla kendilerine nimet verilenleri, maddi veya dünyevi rızıkla desteklenenlerden ziyade Tanrı'nın rızasına erenler, hidayete ulaşanlar ve sevdikleri arasına dahil olanlar manasında yorumlar.

Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanma ve sevdiği kimselerden olma vurgusu klasik Hint metinlerinde işlenirken de benzer kavramın kullanıldığı görülür. Örneğin *Rigveda*'da refaha ve bolluğa erişmek için “Tanrı'nın sevdiği

⁴² Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 6 numaralı açıklama.

⁴³ Bkz. *İşavaşya Upaniṣad*, 18.

⁴⁴ Bkz. Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 7 numaralı açıklama.

⁴⁵ Bkz. Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 8 numaralı açıklama.

kimselerden olalım ki başarıya erelim ve ona yakın olalım” şeklinde bir ifade geçer. Yine kurban töreni esnasında “Ey tüm yaratılanların hâkimi, senin tarafından sevilim” diye yakarıшта bulunulduğu görülür. Bir diğer kutsal metinde geçen “Elbette, bana kesin bir imanla bağlılık gösteren ve vaaz ettiğim bu dine -ki o ölümsüzlüğün kapısını aralar- kendini adayanlar, şüphesiz benim sevgililerimdir.⁴⁶ ifadesinde de benzer bir kavrama yer verildiği görülür. Bu tür dizeler esasında Hindu dini geleneğinde kurtuluş yollarından biri olarak öne çıkartılan “samimi bir adanmışlıkla Tanrı’ya yönelme” anlamındaki *bhakti* öğretisinin referans kaynaklarını oluştur. Hem buradaki hem de daha önceki ifadeler beraber değerlendirildiğinde doğru yola erişebilmenin yolunun, Tanrı’nın adını her daim zihinde diri tutarak hoşnutluğunu kazanmaya ve böylece inayetine kavuşmaya bağlı olduğuna vurgu yapıldığı görülür. Buradan hareketle *bhakti* öğretisinin, Gunderao’nun ilgili ayetleri yorumlama biçimini belli ölçüde etkilemiş olabileceği yönünde bir çıkarımda bulunulabilir.

7. Ayet

त्व न क्रुध्यसि येभ्यश्च
ये सन्मार्गात्र चास्खलन् ॥

(Tva na krudhyasi yebhyaşça. Ye sanmargann çaskhalan)

“Öfkene uğramayanların ve doğru yoldan sapmayanların (yoluna)”

Gunderao bu ayetin şerhinde “Tanrı’nın öfkesini çekenler” ile “hak yolda tökezleyenler” söylemlerinden ne kastedildiğini açıklar. Onun izahına göre bu ayette doğru yoldan uzaklaşmanın ve hak yoldan dönmenin iki türünden söz edilmektedir. Bunlardan biri cehalet sebebiyle vuku bulurken diğeri bilgi olduğu halde ortaya çıkar. Gunderao, cehalet temelli olan ve bilgisizlikten kaynaklanan birinci tip sapmayı, doğru yol hakkındaki bilginin mutlak yokluğu olarak tanımlar ve burada kastedilen halin, Yahudiler ve onlar gibi olanların durumuna benzediğini ifade eder.⁴⁷

Mütercimin buradaki üslubunda dikkat çeken husus, doğru yoldan uzaklaşmanın sebebini ve bunun derecesini, Hint Nyaya felsefesinin⁴⁸

⁴⁶ Zikredilen cümlelerin geçtiği kutsal metinler için sırasıyla bkz. *Rigveda*, 2.38.10; *Rigveda*, 1.26.7; *Bhavad Gita*, 12.20.

⁴⁷ Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 9 numaralı açıklama.

⁴⁸ Nyaya, kelime olarak adalet, kural, yöntem gibi anlamlara gelir. Altı Hint felsefi okulundan biri olan Nyaya, Hindu kutsal metinlerindeki verilerden hareketle mantık ve epistemoloji üzerine yoğunlaşmıştır. Doğru bilgi edinmenin ve yanlış kavramları ortadan kaldırmanın güvenilir yoluyla

epistemolojik kavramlarını kullanarak açıklamasıdır. Nitekim bilgisizlik sebebiyle doğru yol dışında kalan zümrelerin durumunu ifade ederken daha çok Nyaya felsefesinde karşımıza çıkan *atyantabhava* kavramını tercih eder ki bu bir şeyin yokluğunun kesinliğini vurgular. Dolayısıyla buradaki kullanımda gazaba uğrayanlarda doğru yolun ne olduğuna ilişkin derin ve ontolojik bir bağlantı boşluğu olduğuna dikkat çekilir. Hak yolun mahiyetine dair bilginin onlarda mevcut bulunmadığına; geçmiş yaşantı ve tutumları sebebiyle buna dair farkındalığı, fırsatı ve erişim imkanını yitirdiklerine gönderme vardır.

Gunderao, ilgili ayeti şerh ederken Nyaya felsefesindeki epistemolojik ayrımı kullanarak cehalet sebebiyle hak yoldan uzaklaşanların hepsini aynı statüde değerlendirmez. Ona göre yukarıda ifade edildiği gibi inatları ve geçmiş bagajları nedeniyle artık hakikat bilgisinin kendilerine kapandığı bir zümre olmakla birlikte bazı kimseler de gerçeğe giden yolun bilgisinden geçici olarak yoksun olabilirler. Yani halihazırda yanılgı içinde olsalar da içlerindeki duygu sebebiyle gelecekte böyle bir bilgiyi alma ve doğru yolu bulma potansiyeline sahip bireyler de olabilir. O yüzden bilgisizlik nedeniyle yoldan sapmayı tüm herkes için aynı içerikte mütalaa etmek eksik olur. Gunderao bu hususu açıklarken Nyaya epistemolojisinde yokluğun bir diğer basamağı olan *pragbhava* tabirini kullanır ki bu bir şeyin ilk başta yok oluşunu ancak daha sonradan varlık bularak yok oluş halinin izale olması durumunu ifade eder.⁴⁹ Bunun gibi cehalet nedeniyle yoldan sapmış olan bir kimsenin mevcut durumu, hakikate ilişkin içinde samimi bir arayış varsa sonradan değişebilir.

Gunderao, dalalette olmayı ise hakikatten uzaklaşmanın ikinci türü olarak görür. Bu durumu bilginin baştan itibaren kişide var olmasıyla irtibatlandırarak izah eder. Bu bağlamda o, "Yoldan sapmanın ikinci kategorisi, doğru yol bilgisine sahip olmakla birlikte batıl yola ait olan şeylerle meşguliyetin varlığının sürmesidir; tıpkı Nasara ve diğerlerinde

ilgilenmiş ve buna dair sistematik analizler geliştirmiştir. Özellikle Yüce Varlık, benlik ve alem hakkında doğru ve güvenilir bilgiye hangi kanallarla erişilebileceğine ilişkin çözümlemeler getirmeye çalışmıştır. Hint mantığının ve bilgi felsefesinin gelişimine büyük katkı sunuştur. Bkz. Şri Ram Açarya, *Nyaya Dharṣan*, 16. Fātiḥa Suresi çevirisini incelediğimiz Hindu düşünür Gunderao, Nyaya felsefesi üzerine derin okumalar ve önemli çalışmalar yapmıştır.

⁴⁹ Nyaya felsefesinde var olmamanın (yokluğun) dört türünden söz edilir. Birincisi *atyantabhava*; mutlak yokluk, yani bir şeyin hiçbir zaman ve hiçbir yerde var olmaması durumu. İkincisi *pragabhava*; bir şeyin ilk başta yok olması ancak sonradan varlık bulması. Üçüncüsü *pradhvamsabhava*; bir şeyin ilk başta mevcut olması ancak sonradan yok olması. Dördüncüsü *anyonyabhava*; karşılıklı var olmama durumu. Açarya, *Nyaya Dharṣan*, 10.

olduğu gibi”⁵⁰ der. Dolayısıyla bu kategoride olan kişi, ilk sapma türünde olduğu gibi bilgiden bütünüyle yoksun değildir; başta malumata sahiptir. Ancak yine de bu bilgiye aykırı davranır ve doğru olmayan bir hale doğru evrilir. Böyle kimseler az çok gerçeği bildikleri halde yine de ona zıt bir yol seçerler. Gunderao’ya göre bu masum bir cehalet değil, bile bile hakiki yoldan uzaklaşma ve kasıtlı bir sapmadır. Mütercimim dalaletle düşmeye ilişkin bu yöndeki yorumu, tefsirlerde “dalal ve dalaletin, haktan yüz çevirip batıla dönme, doğru yoldan kasıtlı olarak veya hata ederek sapma”⁵¹ şeklinde izah edilmesiyle örtüşmektedir. Yine onun izahında kullandığı ibarelerin içeriğine bakıldığında gazaba uğrayanların ve dalaletle düşenlerin sadece Yahudiler ve Hristiyanlardan ibaret olmadığı, onların tutumunu benimseyen diğer başka toplulukların da bu minvalde değerlendirildiği sonucuna ulaşılır.

Sonuç

Kur’an-ı Kerim’in Farsça’dan sonra ilk çevirisi kuvvetle muhtemel Hint bölgesinde konuşulan yerel bir dile olmuştur. İslamiyet’in bu topraklarda yayılmasına bağlı olarak Sanskrit, Hindi, Urdu, Bengali, Tamil, Telugu ve Malayalam gibi bölge dillerine Kur’an çevirileri kısmi veya tam olarak yapılmıştır. Çoğunluğu Müslüman bir kısmı da Hindu ve Budist alim tarafından ortaya konan bu zengin müktesebat, Kur’an çalışmaları tarihinin çok yönlü boyutuna işaret etmektedir. Kimi çevirilerde çeşitli nedenlere bağlı olarak indirgemeci yaklaşımlar veya hatalı yorumlamalar görülse de burada incelenen Gunderao örneğinde olduğu gibi gerek Arap diline ve İslami kültüre gerekse Hint dili ve metinlerine vâkıf isimlerin çalışmaları bu hususta daha objektif ve orijinal tespitler içermektedir. Dolayısıyla bu tür Kur’an çevirileri üzerine yapılacak mukayeseli-filolojik çalışmalar hem Hint inanç ve geleneklerinin hem de Kur’an’daki bazı ifade ve anlatıların daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesine imkân sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Açarya, Şri Ram. *Nyaya Dharşan*. UP: Sanskrit Sansthan, 1964.
- Apte, Vaman Şivram. *Sanskrit Hindi Koş*. Delhi: Motilal Banarsidas, 1966.
- Binark, İsmet ve Halit Eren. *World Bibliography of Translations of the Meaning of the Holy Quran*, Printed Translations, 1515- 1980. İstanbul: IRCICA Yayınları, 1986.
- Birişik, Abdülhamit. “Urduca Kur’ân Tercümeleri’nin Tarihi Gelişiminde Batı’nın Etkisi.” *İslâmî Araştırmalar* 16:3 (2003):378-390.

⁵⁰ Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*, 9 numaralı açıklama.

⁵¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1:254.

- Birişik, Abdülhamit. *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yayınları, 2019.
- el-Birünî, Ebü Reyhân Muhammed b. Aḥmed. *Tahkîku mâ li'l-Hind min maḳûletin maḳbûletin fî'l-'aḳl ev merzûle*. Haydarabad: Dâ'iretu'l-Ma'ârifî'l-'Osmâniyye, 1958.
- Can, Derya. *Sanskrit Grameri*. Ankara: AÜ Yay, 2014.
- Çalışkan, İsmail. "Şah Veliyyullah Dehlevi: Alim, Mütefekkir ve Eylem Adamı." *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*. ed. B. Ali Çetinkaya, içinde 1159-1185. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Geetha, K. "Contribution of Multilinguist Gunde Rao H. to Sanskrit Literature and Tradition," *Languages and Literary Cultures in Hyderabad*. ed. A. Kouser, içinde. London: Routledge, 2017.
- Harkare, Gunderao. *Pratyayakoşa*. Hyderabad: R. K. Printers, 1983.
- Harkare, Gunderao. *Prabhavatipradyumnam*, Hyderabad: Sri Gopal Publications, 2005.
- Gunderao, *Fatiha Suktam ka Sanskrit Anuvad*. İçinde M. A. M. "Hyderabad Cultural Activities, Quranic Studies." *Islamic Culture* 19:1 (1945):85-87.
- Kaya, Korhan. *Hint Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitapevi, 2003.
- Masatoğlu, Mehmet. "Hinduizm'de Dharma Kavramı." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2020.
- Pavitrnanand, Svami. *Dharma Kyo*. Kalküta: Prakṣan Vibhag, 1984.
- Pickthall, Marmaduke. *The Meaning of the Glorious Koran*. Hyderabad: Government Central Press, 1938.
- Rāmhürmüzî, Büzürg b. Şehriyâr. *Kitābu 'Acā'ibi'l-Hind*. Leiden: Brill, 1886.
- Şir Ali, Cenab Muhammed. "Gayrimuslimon ke Hindustani Zebano me Kuran ke Tercume," *İslami Mutalaat me Hindustani Gayrimuslimo ki Hidmat*, ed. Muhammed Fehim Aktar Nedvi, içinde 51-61. Delhi: Ifâ İşâ't, 2024.
- 'Umarî, Muhammed 'Ârif. *Tezkire-yi Mufessirîn-i Hind*. Â'zamgarh: Dâru'l-Muşannifin eş-Şibli, 2001.
- Ünsal, Hadiye. *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kuran*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022.
- Verma, Satyadev. *Sanskritam Kuranam*. Delhi: Indian B Galeri, 1984.
- Yitik, Ali İhsan. "Hinduizm'de Din ve Din Anlayışı: Dharma Kavramı." *Dinler Tarihi Araştırmaları II*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yay., (2000): 309-318.
- Bharat Vani*, 30.01.1965.
- The Deccan Chronical*, 30.05.1965.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. C.1. Haz. Asım Cüneyd Köksal ve Murat Kaya. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Fâtiha Suresi Tefsiri. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/F%C3%A2tiha-suresi/1/1-ayet-tefsiri> (Erişim: 05.03.2025)

Ek: Fātiḥa Suresi çevirisinin ilk baskısından bir görsel

86

ISLAMIC CULTURE

Jan.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

वन्ध्यस्य व्याहरन्नाम प्रारम्भे परमात्मनः ।

अपारकरुणापारावारस्य करुणावतः ॥

- (१) परमात्मा स्तोतुमर्हः: (1) الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
- जगतां पालको हि यः ।
- (२) अपारकरुणापारावारश्च (२) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
- करुणान्वितः ॥
- (३) पुनरुत्थानदिवसाधीश्वरः (३) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
- फलदायकः ।
- (४) भजामहे त्वां, साहाय्यं त्वां च (४) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
- याचामहे वयम् ॥
- (५) सुपन्थानं प्रदिश नः (५) اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
- (६) येन यातास्तव प्रियाः । (६) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
- (७) त्व न कुप्यसि येभ्यश्च (७) غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
- ये सन्मार्गान्न चास्वलन् ॥
- وَالَّذِينَ

(1) उभावपि जगद्विषयानुनिर्दिशयदयाशालित्वबोधको । तवाप्याद्यः सर्वातिशायिकरुणापूर्णत्वबोधकः ।

(2) सर्वमपि स्तोत्रजातं परमेश्वरस्त्वेव योग्यम् । स एव स्तुत्यः, नाम्यः कश्चित् ।

(3) बहुवचनेन देववरतिर्येवादिनानालोकात्मिका विधिना अधित्व्या च सुष्टिः चोच्यते ।

12*

(4) अथाजकृपाकटाक्षः भक्तानां स्वस्मिन्नेवानुत्कर्तानां जातिकुलवयोधर्मादीनविगणर्यव परिपालकः ।

(5) प्रलयसमयस्त्वपूर्वः अतिभयंकरश्च, तत्रियन्ता न कोप्यन्तरा परमात्मानम् । तस्मिन् सर्वानपि परेतान्त्वप्य तेषां मुक्तनुकृतानुरूपनिर्णयानुसारं फलं वदातीति निर्णयदिवसाधीश्वरः परमात्मेव नाम्यः ।

(6) परमात्मनोज्यस्य सेवाज्ञेन निषिध्यते । नित्ययुक्तानामोश्वरोपासकानां सेवायास्तु न निषेधः । तद्द्वारेणैव भगवदनुग्रहस्य लाभान् ।

(7) भगवदनुग्रहप्रापणीपायः ।

(8) एकान्तभक्ताः परमेश्वरस्य ; भगवदनुग्रहकपात्रभूताः ।

(9) सन्मार्गवैमुख्यं तावद् द्विविधम् :— अज्ञाननिबन्धनं, ज्ञाननिबन्धनं चेति । तत्राद्यम् :—सन्मार्ग-विषयकज्ञानत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकात्यस्ताभावाधिकरणत्वम्, यथा 'यद्गदी' प्रभृतीनाम् । तेन सन्मार्गविषयक-ज्ञानप्रागभावसमानाधिकरणश्रद्धाशालिनि कस्मिंश्चित्तदन्वस्मिन्नातिव्याप्तिः । द्वितीया च :—स्वसमान-कालीनस्वाधिकरणकसन्मार्गज्ञानविशिष्टासन्मार्गविषयकप्रवृत्तिमस्त्वम्, यथा 'नसारा' प्रभृतीनाम् ।